

โพธิปัญญา

ความหมาย

โพธิปัญญา (Bothipanya) เป็นผลที่เกิดจากการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อยู่บนฐานของความจริงตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้จัก และเข้าถึงธรรมชาติ และความเป็นจริง อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความสงบ เย็นและเป็นประโยชน์ ทำให้ค้นพบวิธีการดับทุกข์ หมดปัญหา และหมดความทุกข์ โดยสิ้นเชิง ก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ความเป็นมา

การเรียนรู้ที่ดีที่สุดของมนุษย์เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความสะอาด สว่าง สงบ สู่ความเป็นจริงตามธรรมชาติและเป็นสัจธรรม ในทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาแนวพุทธ เราถือว่าการเรียนรู้ที่เข้าถึงความเป็นจริงอันประเสริฐสู่การดับทุกข์ทั้งปวงซึ่งต้องใช้ปัญญาที่เฉียบแหลม จิตใจที่ตั้งมั่น และความประพฤติกฎที่ต้อง เป็นเครื่องมือนำพามนุษย์มุ่งสู่ความสงบ เย็น และเป็นประโยชน์ ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สูงที่สุดที่สามารถนำพามนุษย์มุ่งสู่การเข้าถึงโพธิปัญญา

ดังนั้น โพธิปัญญา จึงเป็นปัญญาที่ทำให้มนุษย์เข้าใจ และเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความสงบ เย็น และเป็นประโยชน์ ทำให้ผู้ค้นพบมีทุกข์น้อย หมดปัญหา และหมดความทุกข์โดยสิ้นเชิงได้ในที่สุด นอกจากนี้ในการเจริญและพัฒนาเพื่อให้เข้าถึงโพธิปัญญา จะก่อให้เกิดสิ่งดีงามมากมาย เช่น ความรัก ความเมตตา อันไม่มีเงื่อนไข สู่ความประพฤติกฎที่ต้องดีงาม จิตใจที่ตั้งมั่น และปัญญาที่เฉียบแหลม

กายและจิต : ปฐมบทของการเข้าถึงโพธิปัญญา

มนุษย์ ประกอบด้วย กายและจิต กาย เป็นวัตถุ หรือรูป จิตไม่ใช่วัตถุ จิต เป็นส่วนที่รู้ รู้สึกซึ่งความสุข ความทุกข์ ชอบ ไม่ชอบ จำได้หมายรู้ ติดตาม เจตนา และบงการให้กายทำตามความปรารถนาของจิต จิตจึงมีอำนาจเหนือกาย ดังนั้น กายที่ไม่มีจิตจึงเป็นกายที่ขาดความสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกัน ถ้ากายแตกดับ จิตไม่สามารถตั้งมั่นอยู่ได้ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นสภาพซึ่งอาศัยซึ่งกันและกัน แต่จิตมีอำนาจเหนือกาย ดังคำกล่าวที่ว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว ดังนั้น ถ้ากายและจิตสามารถทำงานเป็นหนึ่งเดียวกันก็จะเป็นปฐมบทของการเข้าถึงโพธิปัญญาได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนสู่การดำรงตนให้มีลักษณะของความสะอาด สว่าง สงบ และทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในที่สุด

วิถีแห่งการพัฒนาโพธิปัญญา

วิถี หมายถึง หนทาง แนวทาง เมื่อใช้ในเชิงของวิถีแห่งการพัฒนาโพธิปัญญา จึงหมายถึงแนวทางที่ทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นการพัฒนามนุษย์ให้สามารถเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ

มนุษย์สมัยปัจจุบัน ใช้วัตถุเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า และความสุขสะดวกสบายให้เกิดในตน เนื่องจากความคิดทางวัตถุ ซึ่งเป็น การมองสิ่งต่างๆ เป็นวิทยาศาสตร์ จึงทำให้

เข้าไปสู่ลัทธิวัตถุนิยม บริโภคนิยม ขาดมิติการมองทางจิตวิญญาณ ทำให้มิติทางจิตวิญญาณหายไป เมื่อมนุษย์ขาดมิติการมองทางจิตวิญญาณหรือขาดการมองสิ่งต่างๆ ในทางลึก มีแต่มิติการมองกระบวนการทางจิตวิญญาณในทางแบนราบ จึงค้นหาความสุขสะดวกสบายทางวัตถุ ไม่มีความสุขที่แท้จริง มีสภาวะความเครียด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน เกิดความไม่สมบูรณ์ในตนเอง ทำให้ต้องไปหาความสุขจากภายนอกมาเติมเต็ม เช่น การหันไปหาความฟุ่มเฟือย ยาเสพติด และความรุนแรง ซึ่งปัญหาเหล่านี้คงแก้ไขไม่ได้ トラบไคที่มนุษย์ยังหาความสุขอยู่กับการเสพความสุขที่เกิดจากสิ่งต่างๆ ที่เป็นวัตถุนิยม ซึ่งส่งผลสู่การเป็นโรคพร่องทางจิตวิญญาณ

ในเมื่อความพร่องทางจิตวิญญาณมีมากขึ้นเรื่อยๆ จึงถือเป็นวิกฤตการณ์ของมนุษย์ในปัจจุบันที่ต้องเผชิญ ดังนั้น การศึกษาที่ถูกต้องสมบูรณ์จึงเป็นทางเลือกที่สามารถนำพามนุษย์ผ่านพ้นวิกฤตดังกล่าว กระบวนการจัดการศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง และต้องมองกระบวนการการจัดการศึกษาให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาจิตวิญญาณ ถือเป็นวาระที่สำคัญของการพัฒนามนุษย์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ตนเองเกิดความสมบูรณ์ในตน ในลักษณะที่ก่อให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ ในตนเองและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ซึ่งวิถีทางการพัฒนาดังกล่าว คือ **วิถีทางการพัฒนาโพธิปัญญา**

การค้นพบวิถีทางการพัฒนาตนเองของมนุษย์นั้นมีหลายส่วนหลายองค์ประกอบ ซึ่งองค์ประกอบ

ที่ถือเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองไปสู่วิถีทางการพัฒนาโพธิปัญญา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

องค์ประกอบที่ 1 : องค์ประกอบด้านความประพฤติในการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง

การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ในการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพ หรือ วัตถุ ได้แก่ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ในการสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดูแลรักษาความสะอาดทางกายได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ในด้านความประพฤติในการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องในทางการพัฒนาทักษะทางสังคม หรือการแสดงออกของตนเองเวลาอยู่ร่วมกับคนอื่นนั้น ถือเป็นความสามารถในการแสดงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะของความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์ มีวินัย และความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และสามารถปฏิบัติกิจกรรมเสร็จทันตามเวลาที่กำหนด ซึ่งในที่นี้คือ คีล (morality)

องค์ประกอบที่ 2 : องค์ประกอบด้านการทำจิตใจให้สงบ

การทำจิตใจให้สงบ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นการแสดงออกทางด้านจิตใจในขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ เพราะจิตใจที่สงบทำให้เข้าถึงความจริงหรือปัญญาได้ง่าย และในการพัฒนาจิตใจ

ให้สงบ ต้องอาศัยสมาธิเป็นตัวแกนในการฝึก และมีบทบาทตามเจตจำนงที่ตนเองพึงพอใจ ซึ่งองค์ประกอบด้านการทำจิตใจให้สงบ เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนา และใช้สติปัญญาในการกำกับความประพฤติของตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในที่นี้ คือ สมาธิ (concentration) ซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็นด้านย่อยๆ ได้ 3 ด้าน คือ

(1) ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น

(2) ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ การมีความเพียรพยายาม มีเหตุมีผล และความกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรม

(3) ด้านสุขภาพจิต ได้แก่ ความร่าเริงแจ่มใส อารมณ์ดี และสงบสุขเสมอ

องค์ประกอบที่ 3: องค์ประกอบด้านปัญญา
 การเข้าถึงปัญญา (wisdom) ที่เป็นเรื่องของ การรู้และเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติทั้งหมดว่าสามารถเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้คลายจากความยึดมั่นถือมั่นในตน เป็นความสามารถของมนุษย์ในการเรียนรู้ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ดีงาม ดังนั้น การที่มนุษย์เกิดความรู้และเข้าใจในธรรมชาติ มีทักษะกระบวนการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสามารถจัดการกับความรู้ได้อย่างรอบด้าน สิ่งที่เป็นผลที่ตามมาจะก่อให้เกิดความพอประมาณ ในตนในการดำเนินชีวิต สามารถดำเนินชีวิตด้วยความพอดี พอประมาณ ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป มนุษย์จะสามารถดำเนินชีวิตโดยไม่

เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยึดมั่นอยู่บนฐานของปัญญาที่มีลักษณะพอดีพองามในลักษณะทางสายกลาง มีเหตุผลของการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจนคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ตลอดถึงการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ในการดำเนินชีวิต ด้วยการเตรียมตัวให้สามารถพร้อมรับกับผลกระทบ หรือการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน สามารถเตรียมพร้อมตนเองเพื่อรับมือกับการแก้ปัญหาต่างๆ โดยไม่ประมาท

จุดเริ่มต้นของการเข้าถึงโพธิปัญญา

การเข้าถึงโพธิปัญญานั้น เป็นเรื่องของความปกติของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ในระยะหลังมีผู้ศึกษาโดยอาศัยวิทยาศาสตร์เข้ามาค้นหาคำตอบที่เป็นความจริงตามธรรมชาติ แต่ก็ไม่สามารเข้าถึงได้มากนัก โดยอาจจะมีการตั้งคำถามในเรื่องของคุณค่า ความหมาย หรือจุดมุ่งหมายของการเข้าถึงโพธิปัญญา ซึ่งถือเป็นเรื่องเหนือวิสัยที่จะสรุปได้ โดยมักจะกล่าวไปในทางของการกำหนดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับจิต บางท่านอาจพูดถึงเรื่องโพธิจิต ซึ่งถือได้ว่า โพธิจิตเป็นส่วนย่อยของการเข้าถึงโพธิปัญญา ดังนั้นจุดเริ่มต้นของหนทางการเข้าถึงโพธิปัญญา จึงเป็นการที่มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัวลง เพราะการที่มนุษย์คิดถึงแต่เรื่องของตนเอง มนุษย์จะเผชิญหน้ากับโลกที่มีแต่การแย่งชิงกัน จึงมีแต่ความทุกข์ เมื่อมนุษย์เผชิญหน้ากับความทุกข์โดยอาศัยเพียง

กลไกป้องกันตัวเองกับอำนาจของความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้อง (อวิชชา) การกระทำดังกล่าวสามารถนำมนุษย์ให้วนเวียนอยู่ในความทุกข์ และไม่สามารถเข้าถึงปัญญาในชั้นโพธิ์ได้เลย

อย่างไรก็ดี มนุษย์มีศักยภาพอันพิเศษของจิตที่สิ่งมีชีวิตชนิดอื่นไม่มี คือ การมองกลับมาดูภายในของตนเอง แต่น่าเสียดายว่า มนุษย์หลายคนไม่เคยใช้ความสามารถดังกล่าว เวลาที่มีปัญหาหรือเกิดความทุกข์ มนุษย์สามารถตั้งคำถาม และบอกตนเองได้ว่า ชีวิตไม่ได้เกิดมาเพื่ออยู่กับความทุกข์ ความหมายของชีวิตไม่ได้อยู่ตรงนี้ น่าจะอยู่ที่สิ่งตรงกันข้าม คือความสุขสงบเย็น และเป็นประโยชน์ เพียงการตั้งคำถามในเชิงบวกและรู้เข้าใจธรรมชาติ มนุษย์ก็สามารถหาหนทางแห่งการเข้าถึงโพธิ์ปัญญาได้อย่างไม่ยากเย็น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าถึงโพธิ์ปัญญา

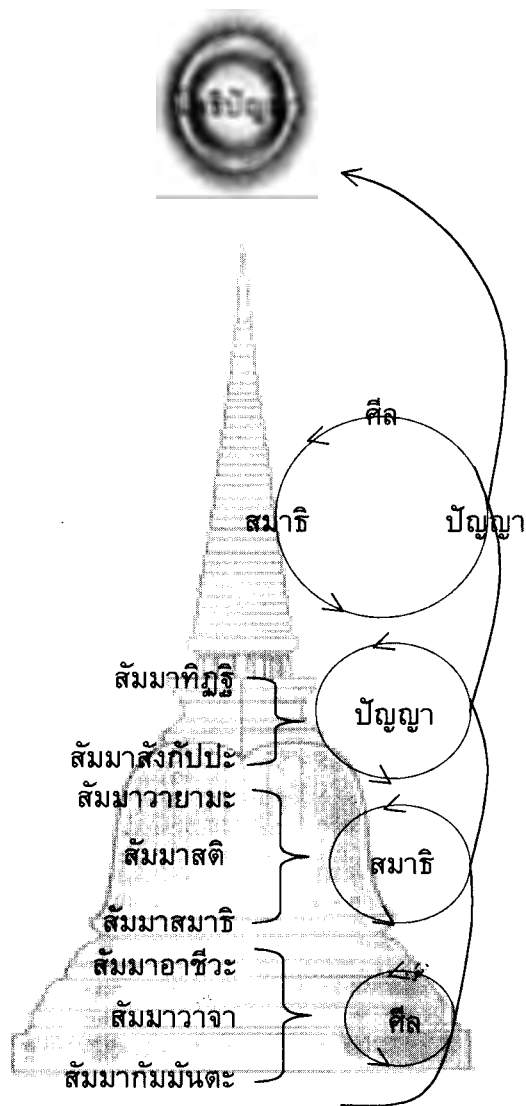
ไตรสิกขา: เครื่องมือสำคัญที่สุด 3 ประการ ที่นำมนุษย์เข้าถึงโพธิ์ปัญญา

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นแนวคิดส่วนใหญ่ของมนุษย์ทางซีกโลกตะวันออก ซึ่งต่างจากมนุษย์ทางซีกโลกตะวันตกที่ต้องการเอาชนะธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติ และต้องการพิชิตธรรมชาติในที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่มนุษย์ต้องคิดแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไม่รู้จักจบสิ้น และสามารถทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตของตนไปสู่ความวิฤติ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะทำให้ตนเองหลุดพ้นจาก

วิฤติดังกล่าว เครื่องมือสำคัญที่มนุษย์สามารถนำตนเองให้ปลอดและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ คือ หลักไตรสิกขา ที่เป็นกระบวนการปฏิบัติในการเรียนรู้ของมนุษย์ในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทั้งทางกาย วาจา จิตใจให้ตั้งงามยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด มืองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

1. ศีลสิกขา (ศีล) คือ ความปกติ ถูกต้องของการประพฤติ ปฏิบัติ แสดงออกมาให้เห็น บ่งบอก ระดับความเป็นคนมีวินัย
2. สมาธิสิกขา (สมาธิ) คือ ความตั้งมั่นของจิตใจที่มีความพร้อมทางคุณธรรม เป็นเรื่องของคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญา
3. ปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ รู้และเข้าใจ และเรื่องของการคิด รู้และเข้าใจเรื่องอะไร เป็นความรอบรู้ที่ต้องเกิดจากการคิดที่ถูกต้องเป็นต้น

เมื่อปัญญาดีด้วยการคิดที่ถูกต้อง จะก่อให้เกิดการรู้และเข้าใจที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดความประพฤติที่ถูกต้อง จากความประพฤติที่ถูกต้อง ส่งผลให้จิตใจตั้งงาม จิตใจที่ตั้งงามบริสุทธิ์ ตั้งมั่นควรแก่การทำงาน จะส่งผลไปสู่ปัญญาที่เฉียบแหลม ดังนั้น เมื่อมนุษย์ต้องถูกฝึกเรื่องความประพฤติ (ศีล) ถูกฝึกเรื่องจิตใจ (สมาธิ) และถูกฝึกเรื่องความรู้ ความคิด และการปฏิบัติ (ปัญญา) ทั้งหมดนี้ นำไปสู่การเข้าถึงโพธิ์ปัญญา ในลักษณะที่ดำเนินถึงชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ

ภาพที่ 1 ระบบไตรสิกขาสู่การเข้าถึงโพธิปัญญา

โพธิปัญญากับการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำพามนุษย์เข้าถึงโพธิปัญญา คือ การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ หมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และแนวทางการดำเนินชีวิต (Buddhist way of life) ที่เป็นทางสายกลางที่เชื่อมโยงหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้เข้าใจ

ธรรมชาติและชีวิตอย่างแท้จริงโดยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งในเรื่องการกิน การอยู่ การฟังเป็น ส่งผลให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามมีความสุข พร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้าง และสังคมมีความสุข

การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำพามนุษย์เข้าถึงโพธิปัญญาได้ โดยมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะของการเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม ที่มีหลักไตรสิกขาเป็นแกนกลางของกระบวนการเรียนการสอน คำนี้ถึงกระบวนการที่กำหนดให้ครูออกแบบสิ่งแวดล้อมและจัดบรรยากาศ(ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมุ่งศึกษา แก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้อย่างเป็นองค์รวม เพื่อพัฒนา นักเรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ซึ่งเรียกวิธีการจัดการเรียนการสอนนี้ว่า การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ (Buddhist instruction model) ซึ่ง กิตติชัย สุชาติโนบล เป็นผู้พัฒนาขึ้น และได้แบ่งขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. **ขั้นสร้างศรัทธา (confidence building)** เป็นขั้นที่เตรียมผู้เรียนเพื่อให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง ซึ่งเกิดจากความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่รู้เห็น มั่นใจว่าเป็นไปได้ มีคุณค่า และมั่นใจว่าสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ที่

ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ กิจกรรมที่ส่งเสริมการทดลองปฏิบัติจนประจักษ์ความรู้อย่างแท้จริงด้วยตนเอง กิจกรรมการสนทนาซักถาม การอภิปรายเพื่อนำเข้าสู่บทเรียน พร้อมทั้งเตรียมบุคลิกภาพครูที่เป็นกัลยาณมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน โดยการแสดงความรัก ความเมตตา ความจริงใจ ต่อผู้เรียน ใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวล ไพเราะอ่อนหวาน ถามคำถามกระตุนให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียนจนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระที่เรียนเพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญา (ปรโตโมสะ)

2. **ขั้นปัญญาวัตรธรรม (virtues conducive to growth)** เป็นขั้นที่ครูอธิบายและกำหนดหลักการ กฎเกณฑ์ในการเรียน เตรียมกิจกรรมการเรียน หรือให้ผู้เรียนร่วมกันเสนอหลักการ กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ตนเอง จะปฏิบัติในระหว่างการเรียนรู้ พร้อมทั้งแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้เหมาะสมกับกิจกรรม และจัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ที่จะใช้ในการเรียนรู้อย่างเหมาะสมเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน

3. **ขั้นพัฒนาปัญญา (wisdom development)** เป็นขั้นที่ใช้กระบวนการคิดโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ในการพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรม การศึกษา ค้นคว้าทดลอง สืบเสาะหาความรู้ โดยใช้ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการกลุ่ม การศึกษาออก

สถานที่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การจดบันทึกข้อมูล การแก้ปัญหาตามแนวทางอริยสัจ การเรียนรู้อย่างมีความสุข สงบ เย็น พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรม อภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับความรู้และข้อคิดเห็นที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรม โดยสนับสนุนให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานต่อชั้นเรียน

4. **ขั้นปรับปรุงและประยุกต์ใช้ (improvement and implementation)** เป็นขั้นที่ผู้เรียนปรับปรุงพัฒนางาน เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ ไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์จำลองหรือชีวิตจริงสู่ความสำเร็จในการเรียนหรือการปฏิบัติกิจกรรม มีความพอใจ ความเพียรพยายาม มีความกระตือรือร้น มีจิตใจจดจ่อและใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญสิ่งที่ได้เรียนรู้อย่างรอบคอบ และนำเสนอองค์ความรู้ในลักษณะที่สร้างสรรค์ในรูปของการจัดทำเป็นแผนผัง mind map หรือโครงการ เป็นต้น

5. **ขั้นสรุปและประเมินผล (conclusion and evaluation)** เป็นขั้นที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสรุปความรู้ และประเมินผลงานของตนเองหรือกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงผลงาน จัดป้ายนิเทศ จัดนิทรรศการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหรือให้ทำกิจกรรมร้องเพลง สรุปบทเรียน อภิปรายสรุป ประเมินชิ้นงาน ทำแบบทดสอบ จัดเก็บผลงานในแฟ้มสะสมงาน ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่เรียนรู้และความเหมาะสม

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนแบบ
พุทธะเพื่อการเข้าถึงโพธิปัญญา

ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนการสอนแบบ
พุทธะเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงโพธิปัญญา

วิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
เรื่อง จรวดสู่อวกาศได้อย่างไร เวลา 2 ชั่วโมง

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างศรัทธา

1. นักเรียนสวดมนต์เพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์
ฝึกสมาธิก่อนเรียน และถามคำถามเพื่อให้เกิด
ความตระหนัก และศรัทธาต่อการเรียนรู้เนื้อหา
เรื่องจรวด

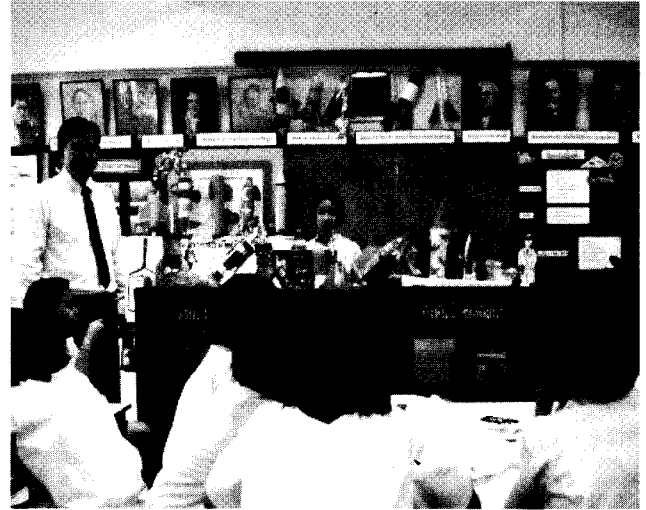
ขั้นที่ 2 ขั้นปัญญาคุณธรรม

2. นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 6 คน และเสนอ
แนะเกี่ยวกับหลักการ กติกา และวิธีการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 ขั้นพัฒนาปัญญา

3. นักเรียนค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับ “จรวด
สู่อวกาศ” จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ตามความสนใจ

4. นักเรียนนำเสนอผลงาน เกี่ยวกับผลของ
การทดลองเรื่องจรวดสู่อวกาศ พร้อมทั้งร่วมกัน
อภิปรายถึงสิ่งที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรม

ภาพที่ 3 การนำเสนอผลงานต่อชั้นเรียน

ขั้นที่ 4 ขั้นปรับปรุงและประยุกต์ใช้

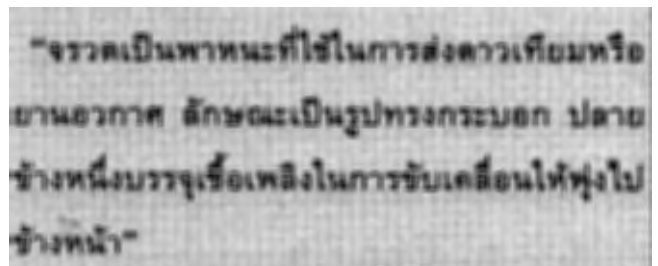
5. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์งาน
และปรับปรุงผลงานให้สมบูรณ์

6. นักเรียนทำสมุดภาพอธิบายเรื่องเกี่ยวกับ
จรวดสู่อวกาศ และประดิษฐ์จรวดขวดน้ำ

7. ครูจัดการแข่งขันจรวดขวดน้ำ เป็น
กิจกรรมเสริมนอกชั้นเรียน

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

8. นักเรียนร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้จากการ
เรียนเกี่ยวกับจรวดสู่อวกาศในครั้งแรก (2 ชั่วโมง)
ดังนี้

9. นักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิดแนวพุทธ เพื่อ
ให้นักเรียนเข้าถึงโพธิปัญญา ซึ่งสรุปได้ว่า

“จรวดเป็นพาหนะที่นำเราไปสู่อวกาศ เปรียบเสมือนธรรมะ คือเป็นเครื่องรื้อนำทางให้เราพบแสงสว่างที่นิรันดร์”

10. นักเรียนร่วมกันประเมินผลงาน พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ เพื่อเข้าสู่โพธิปัญญา

โพธิปัญญา เป็นผลที่สามารถทำให้มนุษย์บรรลุสัจธรรมของชีวิต จนทำให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อยู่บนฐานของความจริงตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้จักและเข้าถึงธรรมชาติ และความเป็นจริงของธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความสงบ เย็นและเป็นประโยชน์ ซึ่งมนุษย์ควรพัฒนาตนเองโดยใช้สติปัญญาที่เป็นทรัพย์อันประเสริฐนำตนเองให้เข้าถึงโพธิปัญญา

ภาวะของการเข้าถึงโพธิปัญญาเป็นสิ่งดีงาม มนุษย์จะค่อยๆ เข้าถึงโพธิปัญญาไปที่ละย่างก้าว ของรัศมีที่แผ่ออกทุกทิศทาง การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะจะช่วยฝึกฝนให้ผู้เรียนเข้าถึงโพธิปัญญา โดยผู้เรียนจะเรียนรู้สาระการเรียนรู้ต่างๆ ผ่านการฝึกฝนในเรื่องความประพฤติที่ถูกต้อง จิตใจที่มั่นคงดีงาม และปัญญาที่เฉียบแหลม เมื่อผู้เรียนฝึกกระบวนการผ่านการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะเป็นเวลานานๆ ผู้เรียนจะมีกระบวนการ

เรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองเป็นทักษะกระบวนการ เมื่อมีทักษะกระบวนการที่ดี ก็จะเป็นนิสัยถาวร และเป็นวิถีชีวิต ในที่สุดก็จะพัฒนาตนเองให้ก้าวอย่างสุโพธิปัญญาจากรศมีด้านนอกสู่ใจกลางของความสะอาด สว่าง สงบ ของโพธิปัญญา และถ้ามนุษย์มีสติอยู่ทุกขณะจิตในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ แล้ว มนุษย์จะไม่กระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหาย เสียใจ หรือเป็นทุกข์ มนุษย์จะมีแต่ความสุข สงบ เย็น

ดังนั้น สติจึงมีความสำคัญที่จะป้องกันไม่ให้มนุษย์เกิดศรัทธาโดยขาดเหตุผล ซึ่งจะนำไปสู่หนทางที่ผิดพลาด เพราะเชื่อถือโดยขาดการใช้สติปัญญาควบคุม ถ้ามนุษย์เชื่อและศรัทธาโดยใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องดีงาม จะสามารถนำมนุษย์ไปสู่คุณธรรมที่ดีงาม มีความเกรงกลัวต่อสิ่งไม่ดีดีงาม หรือการกระทำที่ไม่ถูกต้องทั้งต่อหน้าและลับหลัง มนุษย์ก็จะเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติแห่งโพธิปัญญา ซึ่งในวงการศึกษานักการศึกษา ครู อาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการศึกษาเพื่อให้นักเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตอย่างมีสติ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้สามารถดำเนินชีวิตและ ก้าวเดินอย่างมั่นคง ถูกต้อง เพื่อนำพาตนเองสู่ความสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการเข้าถึงโพธิปัญญาอย่างแท้จริง

กิตติชัย สุธาสิโนบล

บรรณานุกรม

- กิตติชัย สุชาติโนบล. (2555). การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์. ราชบุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์.
- _____. (2554). “การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ,” วารสารวิจัยทางการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 5 (2): ตุลาคม 2553 – มีนาคม 2554.
- _____. (2553). “การจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงโพธิปัญญา,” วารสารวิจัยทางการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 5 (1): เมษายน 2553 – กันยายน 2553.
- ประเวศ วะสี. (2547). ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด.
- _____. (2553). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์ จำกัด.
- _____. (2553). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). ความคิดแหล่งสำคัญของการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรม.
- Goleman, D. (1995). **Emotional Intelligence**. New York: Macmillan.
- Keenan, T. (2002). **An Introduction to Child Development**. London: Sage.
- Lyn, Overall and Margaret Sangster. (2003). **The Primary Teacher’s Handbook**. London: Continuum.
- Muijs, D. and Reynolds, D. (2001). **Effective Teaching: Evidence and Practice**. London: Paul Chapman.
- Passe, J. (1999). **Elementary School Curriculum**. 2nd ed. McGraw-Hill.